liekanos. Pagal radinius šis sluoksnis datuojamas XIII—XIV a. Gal būt, gaisro liekanas galima sinchronuoti su buvusiu 1365 m. kryžiuočių žygiu į Maišiagalą, kuri tuo metu buvo visai sunaikinta.

Po pilies sunaikinimo piliakalnyje vėl buvo vykdomi didžiuliai pertvarkymo darbai. Tur būt, buvo pagilintas piliakalnį supęs griovys, iš kurio dalis žemių, tiksliau molio, buvo suvežta į piliakalnio aikštelę. Kaip minėta, vidurinį ir viršutinį kultūrinius sluoksnius skiria iki 2 m storio aiškiai suvežto plūkto molio sluoksnis, paslėpęs visas gaisro liekanas. Šie pertvarkymo darbai labiausiai palietė vakarinę piliakalnio dalį, kur kalva yra buvusi žemiausia. Po šių pertvarkymų turėjusi būti pastatyta dar galingesnė pilis, kurios egzistavimo pėdsakai aptikti pačiame viršutiniame kultūriniame sluoksnyje, tyrinėtame šiaurės vakarinėje aikštelės dalyje, 0,6—1,2 m gylyje nuo dabartinio aikštelės paviršiaus. Šis sluoksnis beveik visai sunaikintas, ypač pietinėje aikštelės dalyje, kuri ištisai iškasinėta didžiuliais grioviais. Šitame sluoksnyje rastos sudegusio pastato su krosnimi liekanos, geležiniai žemdirbystės įrankiai. Pagal radinius šis sluoksnis datuojamas XIV amžiumi ir XV amžiaus pradžia.

XV a. piliakalnis greičiausiai neteko gynybinės reikšmės, bet gyvenimas jame nenutrūko. Tai rodo rastas žalvarinis signetinis žiedas bei Jono Kazimiero 1665 m. moneta.

ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI PUNIOJE 1972—1973 M.

JUOZAS MARKELEVIČIUS

Paruoštas Punios piliakalnio šlaitų sutvirtinimo ir teritorijos sutvarkymo projektas, kuriame numatyta sutvarkyti takus, įrengti laiptus į piliakalnį, užlyginti duobes piliakalnio aikštelėje ir pietvakarinėje jo pašlaitėje, įrengti panoraminę (apžvalgos) aikštelę vakarinėje piliakalnio aikštelės dalyje. 1972 m. Lietuvos TSR Kultūros ministerijos muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdyba įpareigojo Mokslinę metodinę kultūros paminklų apsaugos tarybą atlikti archeologinius tyrinėjimus tose vietose, kur darbų metu bus paliestas kultūrinis sluoksnis.

1972 m. buvo tyrinėjamas vakarinis piliakalnio aikštelės kampas [1], kur numatyta įrengti panoraminę aikštelę. Buvo ištirtas 61 m^2 plotas. Kultūrinio sluoksnio storis — 3,5 m. Pagal sluoksnių stratigrafiją ir radinius galima išskirti 3 žmonių veiklos piliakalnyje laikotarpius. Patys viršutiniai 0,7 m storio sluoksniai priklauso XVII—XVIII a., 0,7—3,3 m gylyje esą sluoksniai — XV—XVI a. ir 3,3—3,5 m sluoksniai — XIV a. bei ankstesniam laikotarpiui.

[1] 1958—1959 ir 1961—1962 m. piliakalnį tyrinėjo Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko universitetas, vad. — ist. m. dr. R. Kulikauskienė. 1958—1959 m. tyrinėjimų duomenys paskelbti knygoje „Iš lietuvių kultūros istorijos", t. III, V., 1961, p. 41—65.

Viršutiniame sluoksnyje aptikta dviejų pamatų, mūrytų iš akmenų ir plytų arba jų nuolaužų, rištų moliu ir kalkėmis, liekanos. Pamatų storis — 0,5 m. Jie įleisti į žemę 0,6—0,65 m gylyje. Vieni jų atidengti šiaurės rytų perkasos kampe, 0,5 m išsikišę iš šiaurinės perkasos sienos, kiti, 5 m į vakarus, einantys skersai perkasą šiaurės pietų kryptimi ir besiremiantys į abi perkasos sienas. Tai, matyt, to paties pastato, kurį 1959 m. aptiko ist. mokslų dr. R. Kulikauskienė plote Nr. 2, vakarinės sienos pamatai [2]. Prie pamatų gausu degėsių ir kalkių, rasta žiestos neglazūruotos ir glazūruotos keramikos, lėkščių ir dubenėlių fragmentų, keptuvių, stačiakampių glazūruotų herbinių ir puoštų augaliniu ornamentu koklių, vinių, durų ir langų vyrių, geležinių apkalų, langų kabliukų, susilydžiusio stiklo.

Keramiką galima suskirstyti į 3 rūšis:

1. Balto molio plonasieniai puodeliai, iš abiejų pusių aptraukti auksinės spalvos geros kokybės glazūra, išorinėje pusėje puošti rombelių ir horizontalių griovelių deriniais, nedaug išgaubtais šonais ir nežymiai atlenktu pakraštėliu.

2. Gerai išdegti rudo molio puodai, viduje aptraukti blogos kokybės žalios, rudos ir geltonos spalvų glazūromis, ilgai naudoti, aprūkę, išorinėje pusėje papuošti horizontaliais grioveliais, įvairaus dydžio.

3. Neglazūruoti, gerai išdegti, dažnai su grūsto granito priemaiša puodai, išorėje puošti horizontalių griovelių eilėmis, nesmarkiai profiliuoti arba cilindriniai.

Lėkštės šviesiai rudo molio, gerai išdegtos, glazūruota vidine puse. Ornamentas — baltame arba gelsvame fone įvairių spalvų glazūrų augalinis, geometrinis arba pėdelių. Dubenėliai juodo arba rudo molio, vidinėje pusėje aptraukti tamsiai žalia arba ruda glazūra. Dalis visai neglazūruoti.

Keptuvės buvusios apskritos, ant trijų 5—6 cm aukščio kojelių, vidinėje pusėje dengtos žalia arba ruda glazūra. Rasta keletas fragmentų, pagal kuriuos galima pilnutinai rekonstruoti keptuvę.

Šiame sluoksnyje rasta nemažai stačiakampių koklių. Jie dažniausiai aptraukti žalia glazūra ir papuošti Gonsevskių-Korvinų ir kitų didikų herbais. Rasta keletas koklių fragmentų, kurie puošti baltų rugiagėlių ornamentu tamsiai mėlyname fone, bei karnizinių koklių, puoštų augaliniu ornamentu. Krosnių karūnėlės su ažūriniu rombų ornamentu, aptrauktos balta glazūra.

Metaliniai dirbiniai — Gustavo Adolfo Rygos šilingas (1621—1632 m.), gausybė kaltinių 3—20 cm ilgio vinių, durų ir langų ornamentuotų vyrių, langų kabliukai su keturkampe žvaigždine skardele, peilių fragmentai ir kt. Nėra abejonių, kad pastatas buvęs medinis ir sunaikintas gaisro metu.

Reikia paminėti, kad daug radinių (keramikos, koklių, keptu-

[2] **R. Kulikauskienė**, Punios piliakalnio (Jiezno raj.) 1958—1959 m. tyrinėjimų rezultatai. — Iš lietuvių kultūros istorijos, t. III, p. 55—58.

vių, kaulų) rasta prie židinio, kuris buvo atidengtas 0,5 m gylyje. Rytinė židinio dalis nupiauta ankstesnių tyrinėjimų metu.

Po XVII—XVIII a. sluoksniais aptiktas 2,6 m storio XV—XVI a. sluoksnis. Jame radinių kur kas mažiau. Aptikta daug apdegusių lentų, anglių, pelenų sluoksnelių, gyvulių kaulų, šiek tiek keramikos, vazoninių koklių. Sluoksniai kai kur suardyti vėlesnių statybų metu.

Rastieji vazoniniai kokliai keturkampe anga, rudo ir žalsvo molio, kai kurie silpnai išdegti. Pastebėti lyg ir atsitiktiniai žalios glazūros užbėgimai išorinėje koklių pusėje.

Iš kitų dirbinių pažymėtini: geležinės replytės švino šratams liedinti, aslelė adatoms galąsti bei monetos pavidalo žalvarinis žetonas su viduryje iškaltomis raidėmis „MG".

Trečiasis sluoksnis yra vos 20 cm storio. Jame žymūs 2 plonyčiai degėsių sluoksneliai. Jame aptikta ir tiesiomis eilėmis krautų akmenų pamatai. Jokių radinių šiame sluoksnyje nerasta, bet reikėtų manyti, kad pamatai yra buvusio pilies laikotarpio pastato. Atrodo, kad, statant dvarą, griūvantys piliakalnio šlaitai buvo sutvirtinti 0,7 m storio plūkto molio sluoksniu. Molyje gausu anglių ir pelenų. Matyt, jis buvo apdegintas.

Lyginant keliuką į piliakalnį ir nukasant kauburius prie tako pietvakariniame piliakalnio šlaite, aptikta pavienių koklių gabalų, keramikos, gyvulių kaulų, matyt, įvairiu laiku patekusių iš piliakalnio aikštelės.

Pagal minėtą projektą per piliakalnio terasą eis takas link Nemuno ir joje bus įrengta poilsio aikštelė. Bus lyginamas tako gruntas. Tuo tikslu iškasta bandomoji perkasa 10×2 m. Joje aptiktas 1,3 m storio kultūrinis sluoksnis, suplautas iš piliakalnio aikštelės ir nuo šlaitų. Jame rasta keramikos, koklių, gyvulių kaulų.

Tyrinėjant Punios piliakalnį, vietos gyventojai pasakojo, kad Šv. Jurgio kalnelyje yra „švedų kapai". Kai griūdavo Punelės plaunami šlaitai, išvirsdavę karstai, žmonių kaulai, „Vytauto laikų monetos". Kalnelyje prie Jurgio koplytstulpio iškasta bandomoji perkasa ir patikrinta, ar čia ne archeologinis paminklas (į archeologijos paminklų sąrašą senkapis nebuvo įtrauktas). Perkasa buvo kasama 2 m į pietryčius nuo koplytstulpio šiaurės vakarų—pietų rytų kryptimi (vėliau ji buvo pratęsta nuo pietų rytų galo vakarų kryptimi dar 10 m).

Tiriant minėtą plotą, aptikta nemažai žiestų XIV—XVII a. puodų šukių, degėsių, gyvulių ir žmonių kaulų. Vėliau paaiškėjo, kad čia yra suardytas gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Jis buvo ardomas, statant pirmąją medinę Punios bažnyčią ir jos šventoriuje laidojant mirusiuosius. Bažnyčios pamatai aptikti 30—40 cm gylyje. Iš atkastojo ploto galima spręsti, kad įėjimas į bažnyčią buvęs iš šiaurės vakarų pusės, o absida buvo jos pietryčių gale. Bažnyčios pamatai mūryti iš akmenų (tarpus užpildant plytų skalda), rišti kalkių skiediniu. Prie pamatų aptiktas degėsių sluoksnis liudija,

kad bažnyčia sudegė tikriausiai švedų invazijos metais. Bažnyčios viduje, absidoje, po buvusiomis grindimis, aptiktas dvigubas moters ir vaiko kapas. Moteris palaidota aukštielninka, galva į rytinę absidos sieną. Jai tarp kojų paguldytas kūdikis. Mirusioji įsprausta tarp akmenų, jokių karsto, įkapių ar drabužių liekanų nepastebėta. Ji palaidota negiliai, 40 cm gylyje, bažnyčios pamatų lygyje.

Antras, vyro, kapas aptiktas vakariniame perkasos gale, 0,8 m gylyje. Mirusysis palaidotas galva į šiaurės vakarus, aukštielninkas, lentiniame karste. Dubens srityje rastas geležinio peiliuko fragmentas.

Ekspedicijos metu aplankėme Punios šilo pilkapyną, esantį 2,5 km į šiaurę nuo Punios, kairiajame Nemuno krante, maždaug 20 m į vakarus nuo Nemuno, prie keliuko, einančio iš eiguvos į sodybas prie Nemuno.

Pilkapių grupė, kurią sudaro 11 pilkapių, yra drėgname miške. Keletas iš jų įvairiu laiku iškasinėti duobėmis. Vienas iš jų kasinėtas visai neseniai. Nutarta patikrinti, ar pilkapyje dar kas nors liko. Ištyrus pilkapį, paaiškėjo, kad jo sampilas sudarytas iš smėlio ir netvarkingai sumestų iki 30 cm skersmens akmenų. Pilkapio aukštis buvęs apie 1 m, skersmuo — apie 6 m. Sampilą supo akmenų vainikas. Rastas suardytas vyro kapas. Mirusysis palaidotas ant buvusio žemės paviršiaus po sampilu, pilkapio centre, aukštielninkas, galva į šiaurę. Likusi tik mirusiojo kaukolė ir kojų kaulų dalis. Prie galvos rastas geležinis įmovinis kirvis ir prie galvos bei kojų — keletas molio tinko gabalų. „Lobių" ieškotojai pataikė duobę iškasti kaip tik kapo centre. Kapą reikėtų datuoti V—VI m. e. a.

II. PILKAPIAI IR SENKAPIAI

MOSĖDŽIO (SKUODO RAJ.) PILKAPIŲ KASINĖJIMAI 1973 M.

IGNAS JABLONSKIS

Apie 0,5 km nuo Mosėdžio į vakarus, Bartuvos kairiojo kranto žemoje lankoje, tarp plento ir Bartuvos, iš senų senovės stūksojo tik iš arti pastebimi 8 nežymūs apskriti kauburėliai.

Šių kauburėlių skersmuo buvo nuo 7 iki 18 m, o aukštis — nuo 0,35 iki 0,8 m. Juos pastebėjau 1959 m., o 1960 m. liepos mėn. viename jų, dabar pažymėtame Nr. 3, pietų—šiaurės kryptimi padariau 0,7 m pločio perkasą, tačiau, be sukrautos nedidelių akmenų krosnies, nieko neradau. Nebuvo čia nei suodžių su angliukais, nei degintų kauliukų, nei kitokių pilkapiams būdingų požymių. Visa savo forma šios akmenų krūsnys panėšėjo į gausiai Skuodo—Kretingos rajonuose paplitusias atviras akmenų krūsnis, kurioms dėl jų tuštumo archeologai mažai teskiria dėmesio.